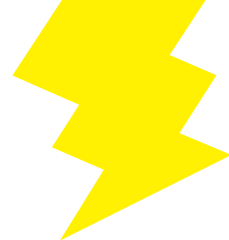

VISST FINNS DET UNDANTAG?

SAMMANFATTNING

Upphovsrätten skyddar upphovsmannens rätt att bestämma över sitt verk, vem som får tillgång till det och under vilka former. Det finns dock undantag till regeln. Finns till exempel ett stort allmänintresse i att en del av ett verk sprids till allmänheten är det tillåtet. Det skulle till exempel kunna handla om en filmsekvens i ett nyhetsinslag. Ett annat exempel är institutioner som är av stor vikt för samhället och dess utveckling. Här är skolan, biblioteken och universiteten tydliga exempel. Citaträtten innebär att du får använda dig av kortare utdrag ur någons annans verk i ditt eget.

I de allra flesta fall räcker det gott att luta sig mot sitt sunda förnuft. Att citera en hel skoluppsats och lämna in den i eget namn är knappast ett godkänt bruk av citaträtten. Att i en bokrecension låna ett utdrag ur ett kapitel för att exemplifiera är däremot okej och det känns väl rimligt när man tänker efter?

Dupliceringsrätten – alltså att säkerhetskopiera för privat bruk – är dock lite krångligare och här gäller det att veta exakt vad som gäller. Huvudregeln är att du får kopiera ett eller några exemplar till dig själv, din familj eller dina vänner. Men detta gäller inte alltid. Till exempel får du inte kopiera datorprogram eller hela böcker. Det är också tillåtet att låna ut kopian till sin familj och nära vänner, däremot inte att sprida dem till tusentals främlingar via fildelningsnätverk. Mycket av upphovsrätten bygger som synes på sunt förnuft.

FÖRDJUPNING

Upphovsrätten skyddar upphovsmannens rätt att bestämma över sitt verk. Men visst finns det undantag till den här allmänna regeln. Finns ett viktigt allmänt eller enskilt intresse av att kunna använda material måste detta kunna ske utan att tillstånd efterfrågas och ges. Det skulle exempelvis kunna handla om att en journalist tar sig rätten att bruka en filmsekvens i ett nyhetsinslag av stort allmänintresse. Det kan till exempel röra sig om situationer där det finns ett stort praktiskt behov för enskilda personer att kunna använda verk på ett visst sätt och där det blir orimligt att behöva söka tillstånd för sådan användning.

Exempel på andra situationer kan vara när det är viktigt att ta särskild hänsyn till vissa användare (exempelvis personer med funktionshinder) eller vissa användningsområden (till exempel bibliotek, skolor och universitet). I upphovsrättslagen finns det därför olika undantag från upphovsmannens ensamrätt. Ett av de viktigaste undantagen är det som gäller kopiering för privat bruk. Huvudregeln är att du får kopiera ett eller några exemplar till dig själv, din familj eller dina vänner. Men detta gäller inte alltid. Till exempel får du inte kopiera datorprogram eller hela böcker. Du får inte heller kopiera material som via ett fildelningsprogram, eller på annat sätt lagts ut på Internet utan tillstånd från upphovsmannen. Ett av de mer moderna undantagen till den allmänna undantagsregeln gäller fall där du som kund licensierar – alltså lånar en produkt under en tidsbegränsad tid. Ett exempel på detta kan vara en streamingtjänst där du betalat för att se en film. Det är vanligt att den som förser denna tjänst ingått ett avtal med dig som användare när du tecknat abonnemanget eller börjat titta på filmen. I detta avtal kan det finnas en paragraf där du avstår rätten till en kopia, även för privat bruk.

Här är lagen tvetydig och kan komma att ändras i framtiden. Lagen skrevs helt enkelt på en tid då dagens teknik inte fanns tillgänglig.

Ett annat undantag är rätten att citera. Att citera utan upphovsmannens tillstånd får du göra för att till exempel kritisera eller exemplifiera. Här finns ett undantag till undantaget – citatet får nämligen inte

vara längre än vad som är nödvändigt. Att med källhänvisning låna en passage ur en artikel till en skoluppsats är därför tillåtet medan det däremot är olagligt att citera en hel artikel.

Men det är inte bara text som kan citeras. Citat kan till exempel också tas ur en låt eller en film. Kanske har du sett en filmrecension på tv där en bit ur filmen visas? Det är ett exempel där citaträtten nyttjats.

MER LÄSNING:

Svenska Journalistförbundet.

<https://www.sjf.se/yrkesfragor/upphovsratt/vanliga-fragor-och-svar-om-upphovsratt>

Copyrightsidan.

<http://www.copyrightsidan.se/konsument>

ALIS – undantag från ensamrätten.

<http://www.alis.org/om-upphovsratt/undantag-fran-ensamratten/>

Regeringen om kopiering för privat bruk.

<http://www.regeringen.se/sb/d/6143>

Bonus Copyright access om citat.

http://www.bonuscopyright.se/pages/Man_Far_Citera

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Varför finns undantag från upphovsrätten?

Hur tror du att framtidens lagstiftning kommer se ut?